

Leest u hier iets gek?

Dirk Pijpops

Het is best mogelijk dat u in de titel van dit artikel iets gek's gelezen hebt. In die titel staat immers iets gek zonder -s geschreven, terwijl u in de vorige zin toch gewoon iets gek's met -s ziet staan. In mijn oren klinken beide vormen doodnormaal, en ze komen ook beide in groten getale voor. Maar wanneer en waarom verdwijnt die -s dan? Is de vorm zonder -s inderdaad gewoon iets gek's uit België, zoals wel eens beweerd wordt, of komt hij ook in Nederland voor? En is het mogelijk dat dit verschijnen en verdwijnen van de -s iets fundamenteels onthult over hoe we taal verwerken?

Een springlevende genitief

De -s in *iets gek's*, *wat leuks* en *veel interessants* is een van de laatste overblijfselen van de Nederlandse genitiefnaamval, meer bepaald de partitieve genitief. Zo zei je in de middeleeuwen wel eens *een corste broots* of *een pont specks*, waarbij je de -s van *broot* en *speck* kan interpreteren als *van het*. Dan krijg je: *een korst van het brood* en *een pond van het spek*. Op die manier zouden we in het huidige Nederlands ook *iets ouds* kunnen herschrijven als *iets van het oude*. *Een corste broots* en *een pont specks* zijn echter al lang uit onze taal verdwenen, zodat enkel *iets ouds* overblijft als een vreemde eend in de bijt.

Nu is er wel wat taalkundige literatuur te vinden over die vreemde eend, maar daarin wordt vooral gedebatteerd over wat de functie van de partitieve -s precies is. Dat die -s ook wel eens verdwijnt, wordt hooguit kort vermeld tussen haakjes. Zoiets gebeurt immers enkel in België. Dat laatste kon ik echter moeilijk geloven: mijn noordelijke taalgenoten moesten intussen toch ook ontdekt hebben dat je die -s best kan weglaten zonder dat de hemel op je hoofd terecht komt?

De Engelsen hebben trouwens al lang gemerkt dat het zonder -s kan, en zeggen gewoon *something funny*. De Duitsers hebben de -s dan weer ingeschakeld in hun reguliere adjectieflectie. Zij zeggen in de nominatief en accusatief weliswaar *etwas Gutes*, maar in de datief wordt het *zu etwas Gutem* – althans in het Standaardduits.

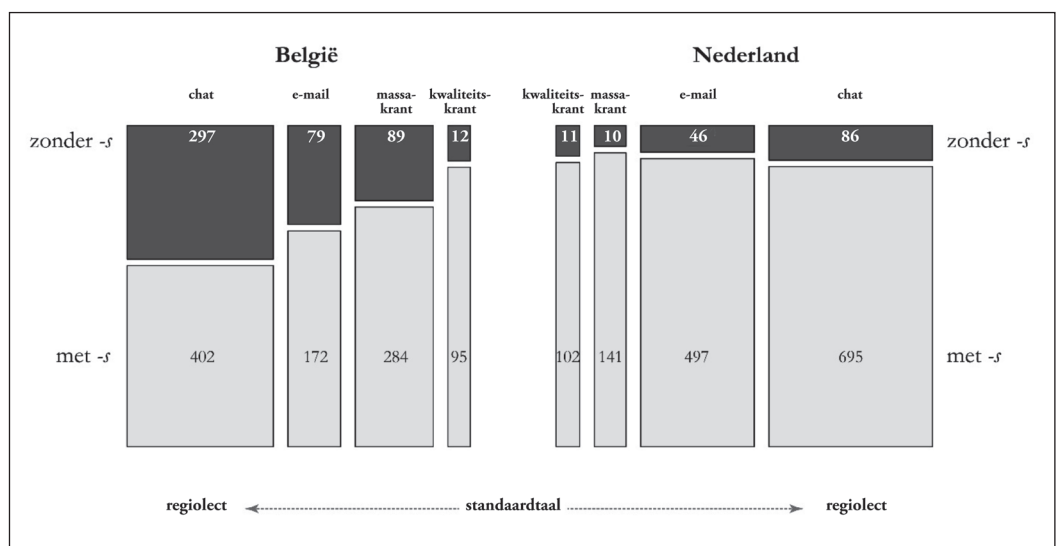
In het Nederlands komen dus twee vormen van de zogenaamde partitieve genitief voor: eentje met -s en eentje zonder -s. Maar taal is zelden willekeurig. Als de partitieve -s inderdaad soms verdwijnt, kunnen we dan voorspellen wanneer ze verdwijnt en wanneer niet? Dat heb ik even nageteld, samen met Freek Van de Velde en Judith Cappaert.

Met of zonder -s

Om na te tellen wanneer de partitieve -s verdwijnt, maken we gebruik van het CONDIV-corpus. Dat is een grote verzameling chatmateriaal, e-mails en kranten uit België en Nederland. Hieruit halen we alle voorkomens van *iets*, *niets*, *wat*, *veel*, *weinig* en *zoveel*, gevolgd door een adjectief met of zonder -s. Vervolgens verwijderen we alle zinnen die geen partitieve genitieven bevatten, zoals (1).

- (1) Geen partitieve genitief: *Nou begin ik je **veel beter** te snappen.*

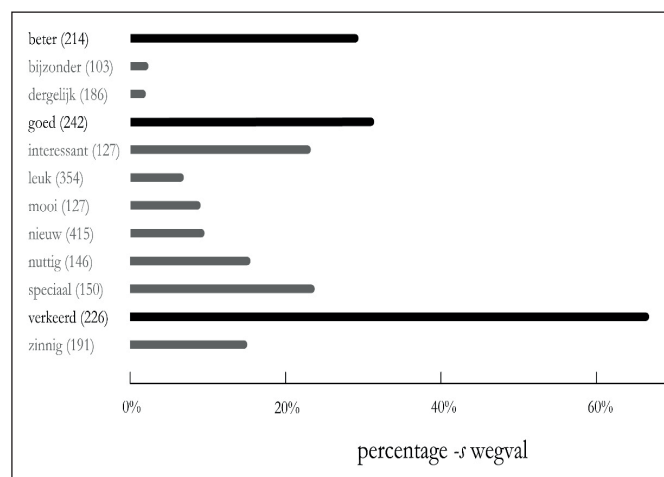
Met deze dataset, in totaal zo'n 3018 voorkomens, kunnen we nagaan wanneer de -s verschijnt, en wanneer ze wegvalt. In België lijkt s-wegval inderdaad vaker voor te komen, en dan vooral in informeel taalgebruik, zoals te zien in Grafiek 1. In Nederland vinden we echter ook nog 10% s-wegval.

Grafiek 1: Verdeling van de vorm met en zonder -s in België en Nederland. Het aantal voorkomens wordt in elke kolom weergegeven, en de breedte van de kolom is hiermee proportioneel. We vinden vooral veel s-wegval in informeel Belgisch-Nederlands, maar de vorm zonder -s komt ook voor in formeel Nederlands-Nederlands.

Iets verkeerd, iets fouts, iets goeds en iets beters

We ontdekten echter een andere factor die veel doorslaggevend bleek voor het verdwijnen van de -s, en die in België en Nederland zijn invloed laat gelden. Grafiek 2 toont het percentage s-wegval bij adjectieven met meer dan 100 voorkomens in onze dataset. We stellen vast dat er massaal meer s-wegval plaatsvindt bij de adjectieven *verkeerd*, *goed* en *beter*. Dat geldt ook voor het adjectief *fout*, maar daarvan hebben we te weinig voorkomens. Ook bij *interessant* en *speciaal* vinden we veel s-wegval, maar daar is een eenvoudige reden voor. Het leeuwendeel van hun voorkomens stamt namelijk uit België, terwijl in Nederland vaker gekozen wordt voor hun synoniemen *boeiend* en *bijzonder*.

Grafiek 2: percentage s-wegval bij de adjectieven met minstens 100 voorkomens in de dataset. Het totale aantal voorkomens staat vermeld naast elk adjectief. Vooral bij *beter*, *goed*, en *verkeerd* vinden we veel s-wegval.

Op het eerste gezicht lijkt er ook een eenvoudige verklaring voor het gedrag van *verkeerd*, *fout*, *beter* en *goed*. Deze vier adjectieven komen immers vaak voor in combinaties die wel lijken op partitieve genitieven, maar er geen zijn, zoals (2). In deze zin is *verkeerd* namelijk een bijwoord bij het werkwoord *interpreteren*: er wordt iets op de verkeerde manier geïnterpreteerd. *Iets* vormt hier een apart zinsdeel. Dat kan je bijvoorbeeld merken doordat je *iets* door een ander zinsdeel kan vervangen, zonder de betekenis van de rest van de zin te veranderen. Zo krijg je (3).

(2) *Verkeerd* als bijwoord:
... dat iets verkeerd geïnterpreteerd wordt?

(3) *Verkeerd* als bijwoord:
... dat deze zin verkeerd geïnterpreteerd wordt?

Daarentegen vormen *iets* en *verkeerd* bij een partitieve genitief zoals in (4) wel samen één zinsdeel. Als je hier enkel *iets* vervangt, verander je de betekenis van de rest van de zin wel. Dat zie je bij (5). Hier slaat *verkeerd* plotseling op het werkwoord *eten*: het is niet wát

je gegeten hebt, dat verkeerd is, maar de manier waarop je de taart gegeten hebt. Als je daarentegen in (4) *iets verkeerd* als geheel vervangt, blijft de betekenis wel bewaard, zoals je ziet in (6). Aan de oppervlakte lijken (2) en (4) dus wel op elkaar, maar hun onderliggende zinsstructuur ziet er totaal verschillend uit.

(4) Partitieve genitief:
Als ik iets verkeerd gegeten heb, heb ik buikpijn tot en met.

(5) *Verkeerd* als bijwoord:
Als ik een taart verkeerd gegeten heb, heb ik buikpijn tot en met.

(6) *Als ik een bedorven taart gegeten heb, heb ik buikpijn tot en met.*

Zinnen met een bijwoord zoals (2) hebben we weliswaar al uit de dataset verwijderd, maar de dataset bevat nog steeds enkele dubbelzinnige gevallen zoals zin (7).

(7) Dubbelzinnig:
Bang dat ze iets verkeerd zullen doen.

Zin (7) kunnen we interpreteren als een combinatie met een bijwoord of als een partitieve genitief. Als bijwoord luidt de betekenis: 'Bang dat ze een handeling op de verkeerde wijze zullen doen', als partitieve genitief: 'Bang dat ze een verkeerde handeling zullen doen'. Zinnen als (7) hebben we tot nu toe in de dataset gehouden, omdat ze ook vaak voorkomen met -s, zoals in (8). In (8) is enkel de interpretatie als partitieve genitief mogelijk, vanwege de aanwezigheid van de -s.

(8) Partitieve genitief:
Ik ben namelijk nogal bang iets verkeerd te doen.

Als (7) een bijwoord bevat, en geen partitieve genitief, is het normaal dat *verkeerd*, *goed*, *beter* en *fout* in onze dataset vaker zonder -s voorkomen. Bijwoorden krijgen in het Nederlands immers nooit een partitieve -s. Daarom gingen we elk afzonderlijk opnieuw door de dataset, en we verwijderden alle zinnen die ook maar een beetje dubbelzinnig konden zijn. De resterende 2700 voorkomens waren dus zuiver ondubbelzinnige partitieve genitieven, als in zin (4), (9) of (10).

(9) Partitieve genitief:
Ok, hier nog mensen die iets interessant te melden hebben?

(10) Partitieve genitief:
Iemand nog iets interessants te melden?

Het effect bleef echter stevig overeind: ook zonder de dubbelzinnige voorkomens vonden we veel meer s-wegval bij *verkeerd*, *fout*, *beter* en *goed*. Wat is hier aan de hand? Laten we eens kijken naar een taalgebruiker van het Nederlands – we noemen haar Eva. We nemen aan dat Eva, wanneer zij een zin hoort, die zin steeds volledig ontleedt tot zijn onderliggende structuur. Dat ontleden gebeurt onbewust, en in je moedertaal ben je er heel goed in. Op die manier ontdekt Eva gemakkelijk dat *verkeerd* in (2), hieronder herhaald, geen adjectief is, maar een bijwoord dat op het werkwoord *interpreteren* slaat.

(2) *Verkeerd* als bijwoord:... *dat iets verkeerd geïnterpreteerd wordt?*

Zo kan ze de zin de juiste betekenis geven, namelijk: *er is iets op de verkeerde manier geïnterpreteerd*. Wat later gaat Eva zelf een zin vormen, namelijk zin (11). Nu moet Eva een onbewuste keuze maken of ze de partitieve genitief met of zonder *-s* gebruikt. Op dit moment is er geen reden dat Eva een voorkeur zou hebben voor de vorm zonder *-s*. Ze maakt immers geen associatie tussen de zinnen (2) en (11), omdat hun onderliggende zinsstructuren niet op elkaar lijken.

(11) Partitieve genitief: *Ik vrees dat ik iets verkeerd(s) gegeten heb*.

Readymades

Ik denk echter niet dat we, wanneer we een zin horen, die zin steeds volledig ontleden tot zijn onderliggende structuur. Er zijn namelijk aanwijzingen dat we soms grotere gehelen, van enkele woorden tot hele zinnen, als zogenaamde *readymades* in ons geheugen houden. Dat kan erg handig zijn: je kan zo'n *readymade* als één blok interpreteren, dus je hoeft hem niet telkens opnieuw te ontleden, en wanneer je hem zelf gaat uitdrukken, kan je hem gewoon klaar-is-kees uit je geheugen halen. Dat bespaart je heel wat werk als je tientallen keren op een dag hetzelfde stukje zin gebruikt, zoals *voor de hand liggend, met het oog op of ik heb zoiets van*.

Terug naar Eva. We hebben inmiddels vastgesteld dat zinnen als (2) erg vaak voorkomen met de woorden *verkeerd, goed, beter* en *fout*. Dat betekent dat Eva heel vaak de combinaties *iets verkeerd, iets goed, iets beter* en *iets fout* hoort. Het gaat hier niet om partitieve genitieven, maar om combinaties met bijwoorden, dus ze verschijnen steeds zonder *-s*. Stel nu dat deze combinaties in haar geheugen blijven hangen. Wat later moet Eva een partitieve genitief vormen met de woorden *iets* en *verkeerd*, zoals in zin (11). Nu moet ze kiezen tussen *iets verkeerd(s)*, met *-s*, en *iets verkeerd*, zonder *-s*. De vorm zonder *-s* heeft ze echter al vaak gehoord, en deze vorm ligt dus klaar in haar geheugen. Het maakt weinig uit dat de onderliggende structuur van (2) en (11) verschilt. Ze gaat voor de vorm zonder *-s*: die klinkt haar vertrouwd in de oren.

(2) *Verkeerd* als bijwoord:
... *dat iets verkeerd geïnterpreteerd wordt?*

(11) Partitieve genitief:
Ik vrees dat ik iets verkeerd(s) gegeten heb.

Constructionele contaminatie

Leuk, toch? De partitieve genitief en de combinaties met bijwoorden zijn twee taalstructuren die niets met elkaar te maken hebben. Kijk in een grammaticaboek, en je vindt ze in verschillende hoofdstukken. Maar kijk in het taalgebruik van je taalgenoten, en je ontdekt hoe fel ze elkaar beïnvloeden.

Het effect dat ik hierboven beschreven heb, noemen we *constructionele contaminatie*. Dat definiëren we als volgt:

Constructionele contaminatie is het effect waarbij een aantal voorkomens van een constructie (statistisch) afwijkt in zijn reali-

satie, vanwege een toevallige, oppervlakkige gelijkenis met een aantal voorkomens van een andere, ongerelateerde constructie.

In een vervolgstudie hebben we constructionele contaminatie opnieuw getest in chattaal van Nederlandse jongeren van Marokkaanse origine. Opnieuw vonden we hetzelfde resultaat: veel meer *s*-wegval bij *verkeerd, goed, beter* en *fout*.

Het effect van constructionele contaminatie blijft natuurlijk niet beperkt tot deze vier adjectieven. Intussen hebben we enkele manieren ontwikkeld om te meten hoe vaak een adjectief voorkomt in een combinatie die lijkt op een partitieve genitief, maar er geen is. Des te hogere waarden we maten, des te vaker we vaststelden dat echte partitieve genitieven met de betreffende adjectieven de *-s* lieten vallen.

Constructionele contaminatie blijft ook niet beperkt tot de partitieve genitief. Zo sprak Rik Vosters (2012:244) het volgende vermoeden al uit. In sommige dialecten van het Nederlands wordt de tweede persoon enkelvoud in de tegenwoordige tijd wel eens uitgedrukt op het werkwoord, zoals in *Ruikte dat ook?* voor *Ruik jij dat ook?* Of *Komde mee?* voor *Kom je mee?*. Omdat deze dialectsprekers vaak *ruikte* horen, als de tweede persoon van de tegenwoordige tijd, zouden ze in de verleden tijd meer geneigd zijn de vorm *hij ruikte* te gebruiken dan de vorm *hij rook*.

Conclusie

Vertoont de partitieve *-s* dus een tegenstelling tussen België en Nederland? Zeker. Grafiek 1 toont dat Belgen de *-s* inderdaad vaker laten vallen. Maar veel meer dan dat toont deze *-s* hoeveel we gemeenschappelijk hebben. De vorm zonder *-s* is alleszins niet beperkt tot België, en de belangrijkste factor om te voorspellen wanneer de *-s* wel of niet verschijnt, is dezelfde bij Belgen en Nederlanders, alsook bij autochtonen en de kinderen van immigranten. Constructionele contaminatie is een effect waaraan je niet zo gemakkelijk kan ontsnappen.

En welke richting gaat het uit met onze partitieve *-s*? Is de vorm zonder *-s* in opkomst, of de vorm met *-s*? Geen idee. Iemand zou dat eens moeten natellen.

Literatuur

Vosters, Rik (2012), Geolinguistic data and the past tense debate. Linguistic and extralinguistic aspects of Dutch verb regularization. In: Gunther De Vogelaer en Guido Seiler (red.), *The dialect laboratory. Dialects as a testing ground for theories of language change*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, blz. 227–248.

Dirk Pijpops werkt aan de KU Leuven aan een doctoraatsonderzoek over de afwisseling tussen lijdende voorwerpen en voorzetselvoorwerpen, gefinancierd door het FWO. Zijn begeleiders zijn Dirk Speelman, Freek Van de Velde en Stefan Grondelaers.

e-mail: dirk.pijpops@kuleuven.be